

Kennisfunctie Nationaal Onderwijsmuseum

Rapportage

Contactgegevens

februari, 2024.

Annelies van der Horst

avanderhorst@dsp-groep.nl

Paul van Soomeren

pvansoomeren@dsp-groep.nl

Yan Crabbendam

ycrabbendam@dsp-groep.nl

Foto voorkant: (c) Nationaal Onderwijsmuseum – Robert Vos

Inhoud

1	Aanleiding	4
2	Het Nationaal Onderwijsmuseum	6
3	Belang van onderwijsgeschiedenis	9
4	Het Nationaal Onderwijsmuseum en de kennisfunctie	14
4.1	Wisselwerking museale functie en kennisfunctie	14
4.2	Vergelijking met andere musea met een belangrijke kennisfunctie	16
4.3	Voorzet voor activiteiten, netwerk en doelgroepen	18
5	Versterken van de kennisfunctie	21
 Bijlagen		
	Bijlage 1 Respondenten	244
	Bijlage 2 Literatuurlijst	255

1 Aanleiding

Het Nationaal Onderwijsmuseum laat de wereld van het onderwijs zien. Het museum volgt en duidt actuele onderwijsontwikkelingen, blikt daarbij ook vooruit en reflecteert op het verleden. Het museum doet dit met een collectie van ruim 325.000 objecten, een bron van kennis over het Nederlandse onderwijs in een historisch pand in de gemeente Dordrecht¹. In 2023 ontving het museum daar 33.000 bezoekers .

Het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) hecht een toenemend belang aan de betekenis van historische kennis voor het publieke debat over onderwijsthema's en de beleidsontwikkeling. Het ministerie wil onderzoeken hoe het de ambities van het Onderwijsmuseum kan steunen op het gebied van de uitbreiding en versterking van de kennisfunctie. Het ministerie van OCW wil (in afstemming met het museum) graag weten of deze ambitie inderdaad past bij het Onderwijsmuseum en op welke wijze deze functie verder uitgebouwd kan worden (haalbaarheid). In opdracht van het ministerie van OCW voert DSP-groep een onderzoek uit naar het verbreden en versterken van de kennisfunctie van het Nationaal Onderwijsmuseum .

Hoofdvraag van het onderzoek is dan ook:

Op welke wijze kan het Nationaal Onderwijsmuseum doorgroeien naar een kennisinstituut onderwijsgeschiedenis in samenhang met de museale en educatieve functies.

Voor het beantwoorden van deze vraag formuleren wij de volgende deelvragen:

1. Wat is het maatschappelijk en wetenschappelijk belang van onderwijsgeschiedenis?
2. Wat is de meerwaarde van de rol als kenniscentrum voor onderwijsgeschiedenis voor het Nationaal Onderwijsmuseum?
3. Hoe verhoudt deze functie zich tot de museale en educatieve functie van het museum?
4. Binnen welk netwerk van stakeholders en samenwerkingspartners kan het Onderwijsmuseum deze functie voorbereiden en (op termijn) uitvoeren?
5. Wat zou het programma (van activiteiten) zijn waarmee het Onderwijsmuseum deze functie zou kunnen voorbereiden en (op termijn) uitvoeren?
6. Onder welke voorwaarden zou het programma kunnen worden voorbereid en uitgevoerd? (wat betreft organisatie, toegankelijkheid, ruimtegebruik, inrichting, kosten en inkomsten)
7. Wat is de rol van bestuur en toezicht, de Wetenschappelijke Adviesraad en een eventuele werkgroep/denktank?
8. Wat zijn de gewenste vervolgstappen en daarbij behorende kansen en risico's? (inclusief de subsidierelaties met OCW, de gemeente en eventuele andere potentiële subsidiegevers)

¹ Jaarverslag 2022, Het Nationaal Onderwijsmuseum.

Uitvoering onderzoek

DSP-groep voerde het onderzoek in twee fases uit:

- In fase 1 verkenden wij de vraag in startgesprekken met het ministerie van OCW (opdrachtgever directie Kennis) en het Nationaal Onderwijsmuseum (directeur en senior conservator/onderzoeker). In afstemming met hen, stelde DSP-groep een lijst van 16 respondenten op (zie bijlage 1) met vertegenwoordigers van de museumsector, Nederlandse universiteiten en andere kennisfuncties in Nederland (zoals de Boekmanstichting, kenniscentrum voor cultuurbeleid). Daarnaast voerden we documentatieonderzoek uit (zie bijlage 2). Fase 1 resulteerde in een tussennotitie met antwoorden op de eerste vijf deelvragen en een eerste aanzet tot beantwoording van vraag zes. De tussennotitie bespraken wij met vertegenwoordigers van de directie Kennis en de directie Primair Onderwijs van het ministerie van OCW en met de directeur van het Onderwijsmuseum.
- In fase 2 voerden we een aanvullend gesprek met het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO), deden wij aanvullend documentatieonderzoek (zie bijlage 2), voerden wij een snelle vergelijking uit naar de kennisfuncties bij andere musea en werkten we samen met het Nationaal Onderwijsmuseum de voorwaarden uit waaronder de kennisfunctie gerealiseerd zou kunnen worden (onderzoeksvragen 6 en 7). De opbrengst van het onderzoek is verwerkt in deze eindrapportage.

2 Het Nationaal Onderwijsmuseum

Ontstaansgeschiedenis

Het Nationaal Onderwijsmuseum werd in 1981 geopend in Zoetermeer op initiatief van het toenmalige ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en de gemeente Zoetermeer. In 1986 werden de banden met het ministerie verbroken door bezuinigingen onder minister Deetman². De gemeente Rotterdam bood het museum onderdak aan in een nieuw op te richten Nationaal Onderwijscentrum. In 1989 opende het museum haar deuren. In 2004 werden onder minister Van der Hoeven de banden met het ministerie weer aangehaald. Met een jaarlijkse subsidie en extra ruimte werd het museum in staat gesteld de ambitie als nationaal onderwijs erfgoed-instituut verder uit te bouwen. In 2012 veranderden de geldstromen en daardoor moest het museum de deuren in Rotterdam sluiten. Na een periode waarin het museum een nieuw concept uitdacht en ondertussen samen met de gemeente het gebouw De Holland in Dordrecht³ restaureerde, opende in juni 2015 een geheel vernieuwd museum. Het museum is, net als het Dordrechts Museum, een publiekstrekker (bezoekers en inwoners) en draagt indirect bij aan de inkomsten van de horeca en de winkels in de stad⁴.

Speerpunten beleid

Het Nationaal Onderwijsmuseum in Dordrecht laat de wereld van het onderwijs zien. Niet alleen het publiek leert, ziet en ervaart er welke rol onderwijs speelt, speelde of kan spelen in ieders leven, maar het Onderwijsmuseum en de collectie worden ook als wetenschappelijke kennisbron geraadpleegd. Het museum volgt en duidt actuele onderwijsontwikkelingen, blikt vooruit en reflecteert op het verleden. Samen met onderwijspartners plaatst het Onderwijsmuseum actuele kwesties in historisch perspectief. Het museum kent vier speerpunten, we citeren het beleidsplan 2021 – 2025:

Speerpunt 1: Collectie ontsluiten en verhalen delen

Het museum gaat haar huidige collectie inzetten om verhalen te delen en op te halen, om zo de band met bezoekers en gebruikers te verstevigen.

Speerpunt 2: Een voorbeeldfunctie voor educatieve programmering

Het museum ontwikkelt zich tot een voorbeeldinstelling op het gebied van educatieve programmering. Deze sluit aan bij hedendaagse onderwijspraktijk, zowel in didactiek als thematiek en is inspirerend voor de hedendaagse onderwijsprofessional.

² De bezuinigings-kampioen - *Andere Tijden* geraadpleegd 23 januari 2024.

³ De Holland (Dordrecht) - *Wikipedia* geraadpleegd 19 januari 2024.

⁴ Publieksdata Nationaal Onderwijsmuseum

Speerpunt 3: Kennisinstituut en platform

Het museum ontwikkelt zich tot een algemeen erkend en gekend kennisinstituut op het snijvlak van onderwijsbeleid, onderwijshistorie en onderwijspraktijk, is een bron van historische kennis, platform en verbinder van initiatieven om het denken over goed onderwijs verder te brengen.

Speerpunt 4: Een aantrekkelijke en aangename plek voor alle doelgroepen

Het museum is niet alleen een relevant, interessant en professioneel museum en een kennisinstituut. Het is ook het meest laagdrempelige museum van Dordrecht. We zijn een aantrekkelijke locatie met een fijne sfeer en hoge vrijetijds waarde voor alle bezoekers.

Speerpunt 3: Kennisinstituut en platform

In het kader van dit onderzoek naar de mogelijke doorgroei van het Onderwijsmuseum naar een kennisinstituut onderwijsgeschiedenis is speerpunt 3 het belangrijkste vertrekpunt. In het beleidsplan 2021 – 2025 van het Onderwijsmuseum wordt speerpunt 3 onder andere ingevuld door het oprichten van en de *Wetenschappelijke Raad van Advies*.

De Wetenschappelijke Raad van Advies draagt concreet bij aan:

- ➊ inhoud en concepten voor presentaties in het museum, programmering voor publiek en andere gebruikers;
- ➋ ontwikkeling en innovatie;
- ➌ netwerken en allianties met relevante professionele en maatschappelijke partijen;
- ➍ public relations en public affairs, als ambassadeurs voor het Nationaal Onderwijsmuseum.

Wetenschappelijke Raad van Advies

Met de Wetenschappelijke Raad van Advies wordt de band van het museum met de wetenschap en het professionele veld verder verstevigd, de Raad is opgericht in het najaar van 2021 en komt minimaal twee keer per jaar bijeen. Het doel van de Wetenschappelijke Raad van Advies is om de wetenschap met de praktijk van het museum te verbinden. De leden zetten hun eigen netwerk in voor het museum en stimuleren wetenschappelijk onderzoek binnen de collectie. Ook leveren zij wetenschappelijke inbreng op het brede gebied van pedagogiek, onderwijshistorie, geschiedenis en jeugdcultuur en denken mee over de activiteiten van het museum. En natuurlijk geven zij gevraagd en ongevraagd advies over relevante ontwikkelingen en nieuwe initiatieven.⁵

Leden Wetenschappelijke Raad van Advies

De Wetenschappelijke Raad van Advies van het Onderwijsmuseum bestaat in 2023 uit de volgende leden:

- ➊ Prof. dr. Hilda Amsing, hoogleraar Nederlandse Onderwijs geschiedenis, RUG.

⁵ Nota Wetenschappelijke Raad van Advies Februari 2022.

- 🕒 Dr. John Exalto, universitair docent historische pedagogiek aan de VU en directeur van het Comenius Museum.
- 🕒 Prof. dr. Sjoerd Karsten, em. hoogleraar onderwijswetenschappen aan de UvA.
- 🕒 Dr. Sarah Van Ruyskensvelde, Assistant Professor hedendaagse pedagogische historiografie, Katholieke Universiteit Leuven.
- 🕒 Dr. Tina van der Vlies, universitair docent geschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Resultaten

In het jaarverslag van het museum over 2022 worden de volgende resultaten van speerpunt 3 Kennisinstituut en platform vermeld:

- 🕒 Bijdragen aan 5 wetenschappelijke onderzoeken, waaronder begeleiding van een promovendi.
- 🕒 20 publicaties in vaktijdschriften vanuit afdeling collectie en onderzoek.
- 🕒 15 lezingen, gastcolleges of optredens in de media.
- 🕒 3 publicaties in wetenschappelijke tijdschriften.
- 🕒 In 2022 begeleidde het Onderwijsmuseum ten minste 6 stagiaires en studenten.
- 🕒 Het kennisinstituut geeft advies over onderwijshistorische zaken, in 2022 deed zij dat aan 5 instellingen.

Geregistreerd Museum

Het Nationaal Onderwijsmuseum is een geregistreerd Museum. Het Museumregister is een register van museale instellingen die aantoonbaar voldoen aan criteria voor een kwalitatief hoogwaardige invulling van de functies van een museum. Deze criteria zijn samengevat in de Museumnorm.⁶ Eén daarvan is onderzoek: het museum stimuleert onderzoek naar de collectie en waarborgt de overdracht van de resultaten⁷. Daarnaast is het Onderwijsmuseum lid van de Nederlandse Museumvereniging en voert het de Museumkaart.

Organisatie

Het museum heeft in 2023 een personeelsomvang van in totaal bijna 10 fte, waarvan de helft bestemd is voor de museale taken en daarin 1,8 fte voor de collectie⁸. Ook is een grote groep vrijwilligers actief voor het museum. Onderdeel van de organisatie is een conservator/hoofd onderzoek die ongeveer 2 dagen per week beschikbaar heeft voor taken in het museum en zich inzet voor de activiteiten binnen speerpunt 3. Hij combineert die werkzaamheden met ander onderzoek-, collectie- en kennistaken. In het beleidsplan 2021 - 2025 sprak het Nationaal Onderwijsmuseum de noodzakelijke ambitie uit om de capaciteit voor de kennisfunctie uit te breiden met een junior conservator en een programmamaker. Begin 2023 is de formatie daar inderdaad mee uitgebreid. Eind 2023 heeft de programmamaker de organisatie moeten verlaten, omdat het museum onvoldoende middelen heeft om de functie in stand te houden.

⁶ www.museumregisternederland.nl.

⁷ Museumnorm 2020 p. 9.

⁸ Niet museale taken zijn bijvoorbeeld communicatie en marketing, H&R, facilitair, beveiliging.

3 Belang van onderwijsgeschiedenis

Het Museum beheert en ontsluit het materiële erfgoed van het onderwijs in Nederland. Een onderzoek naar de mogelijke versterking van de bijbehorende kennisfunctie start met het verkennen van het maatschappelijk en wetenschappelijk belang van onderwijsgeschiedenis in Nederland. In 2019 publiceerden de Vrije Universiteit Amsterdam en de Rijksuniversiteit Groningen - in samenwerking met het hoofd collectie en onderzoek van de Onderwijsmuseum - een notitie over de ontwikkelingen en speerpunten onderwijsgeschiedenis:

De onderwijsgeschiedenis maakte in grote lijnen dezelfde ontwikkelingen door als andere domeinen van academische geschiedbeoefening. Tegelijkertijd heeft ze onder de noemer ‘geschiedenis van opvoeding en onderwijs’ altijd een eigen profiel gehad. Dat profiel heeft vooral te maken met de plaats van het vak binnen de pedagogische opleidingen. De onderwijsgeschiedenis heeft zich tot de jaren tachtig van de vorige eeuw vooral toegeleegd op ideeëngeschiedenis. Het ging daarbij om het bestuderen van visies op onderwijs van grote denkers en aan hen verwante pedagogische stromingen, maar ook om het beschrijven van onderwijssystemen en onderwijswetgeving. Toen in de jaren zestig het sociaal-culturele paradigma opgeld deed binnen de geschiedwetenschap, had dit invloed op de onderwijsgeschiedenis als tak van de historische pedagogiek. Meer en meer werd onderwijs bestudeerd als sociaal en cultureel fenomeen (Dekker & Simon, 2014). De laatste jaren is daarbij meer aandacht gekomen, ook internationaal gezien, voor onderwijs in de context van veranderende machtsstructuren, zoals onderwijs in de koloniën of onder dictaturen zoals de Franco-periode in Spanje en Nazi-Duitsland. Thema’s die in Nederland ook in de jaren tachtig van de 20ste eeuw volop in de schijnwerpers stonden – zoals de rol van gender en sociaal milieu in het onderwijs en onderwijs aan migrantenkinderen – staan ook nu weer op de agenda.

Tevens is er meer aandacht gekomen voor de ontwikkeling en het gebruik van theoretische concepten die langetermijnontwikkelingen in de onderwijsgeschiedenis inzichtelijk maken, zoals pedagogisering, medicalisering, pedagogische ruimte en the grammar of schooling. In het gebruik van historische bronnen en methoden van onderzoek hebben zich ook ontwikkelingen voorgedaan. Onderzoekers maken traditiegetrouw gebruik van biografisch onderzoek, schoolboekenonderzoek of onderzoek naar pedagogische opvattingen van toonaangevende pedagogen, bijvoorbeeld door analyse van pedagogische tijdschriften of handboeken. Deze benaderingen, die een lange traditie kennen, hebben in de loop der jaren echter de nodige vernieuwing ondergaan door het gebruik van nieuwe theoretische inzichten, methodologieën en vragen. Maar er worden inmiddels ook andersoortige bronnen gebruikt zoals foto’s en films, picturale bronnen zoals schilderijen en schoolplaten (Dussel & Priem, 2017; Gardner, 2003). Zo is er recentelijk relatief veel aandacht voor schoolherinneringen (zie bijvoorbeeld Yanes-Cabrera, Meda & Viñao, 2017). Deze aandacht voor beeldmateriaal en oral history past binnen de toegenomen interesse voor de dagelijkse onderwijspraktijk van het verleden. Onderzoekers proberen door het bestuderen van verschillende typen bronnen inzicht te krijgen in wat genoemd wordt “the black

box of schooling” (Braster, Grosvenor & Del Mar del Pozo Andrés (2011). Dit gaat gepaard met aandacht voor materialiteit (materiële schoolcultuur) en de embodiment (in de zin van de betekenis van het lichaam) van de actoren in de onderwijsgeschiedenis, met als meest recente ontwikkeling aandacht voor de geschiedenis van de zintuigen (cf. Herman & Hofmann 2019). Dit leidt tot nieuwe onderwijsgeschiedenissen die McCulloch heeft samengevat in vier typen: oral history, visual history, sensory history en materiality in history (McCulloch, 2011).⁹

Het belang van onderwijsgeschiedenis was de eerste vraag die wij beantwoorden met de interviews en het documentatieonderzoek. Voor geschiedenis in het algemeen, maar ook bij onderwijsgeschiedenis specifiek, wordt het belang uitgelegd in algemene termen als: *‘Als je het verleden niet kent ben je gedoemd het te herhalen’*. Hieronder zullen we het belang uitdiepen en specifiek voor onderwijsgeschiedenis toelichten hetgeen we met name doen aan de hand van de interviews die we hielden met enige verdere documentatie¹⁰.

Het verleden is referentiekader voor de keuzes van nu

Het verleden biedt context en inspiratie voor de huidige onderwijspraktijk. Het maakt duidelijk waarom eerder bepaalde keuzes zijn gemaakt (en waarom andere niet zijn gemaakt). Het verleden geeft inzicht in mogelijke alternatieven en voorkomt het opnieuw uitvinden van het wiel. Kortom: *‘Wie over de toekomst wil nadenken, zal zijn verleden moeten kennen’*.¹¹

Het verleden werkt door in de hedendaagse onderwijspraktijk

Dat je het verleden moet kennen, geldt voor eigenlijk alle beleidsdomeinen, maar is volgens de respondenten vooral ook van belang bij het onderwijsbeleid. Onderwijsbeleidskeuzes / -veranderingen zijn trage en omvangrijke processen. Vernieuwing is moeilijk te realiseren (grootschalig, lange voorbereidingstijd) en daarom is een hele goede onderbouwing noodzakelijk voordat een koerswijziging daadwerkelijk in gang wordt gezet. Vandaar dat lering trekken uit het verleden, juist bij onderwijsbeleid, van belang is.

Doordat het trage processen en complexe vraagstukken zijn, wordt ouder beleid - en worden eerdere keuzes - relatief lang megedragen in de onderwijspraktijk. Om die hedendaagse onderwijspraktijk goed te kunnen doorgronden is kennis van het verleden daarom onontbeerlijk¹².

Voorkomen van de collectiviteitsbias: objectivering

Iedereen heeft ooit te maken gehad met een vorm van onderwijs en dat heeft tot gevolg dat iedereen ergens wel een idee of herinneringen heeft als het om onderwijs gaat. Dit collectief geheugen kan de werkelijkheid van de vraagstukken die spelen in onderwijs en onderwijsbeleid vertroebelen omdat (gedeelde) persoonlijke

⁹ Onderwijsgeschiedenis: ontwikkelingen en speerpunten, VU, RUG en OM 2019.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld ook voor het Angelsaksische taalgebied de al in het voorgaande citaat genoemde bron: Gary McCulloch (2011) *The Struggle for the History of Education*. Routledge.

¹¹ Voor het belang van geschiedenis in het algemeen: [Waarom is geschiedenis belangrijk? - NEMO Kennislink](#).

¹² Zie hier ook: https://www.onderwijsmuseum.nl/files/2016-12/een_korte_geschiedenis_van_het_onderwijs_dec._16_.pdf.

ervaringen de overhand krijgen. Onderwijsgeschiedenis heeft de taak om de objectieve geschiedenis (zo goed mogelijk) te duiden en mythes te ontkrachten.

Belang wordt breder met publieksfunctie

Onderwijs is een belangrijke, misschien wel de belangrijkste, sector in Nederland, in 2024 goed voor 12% van de uitgaven van de Rijksoverheid¹³. Het is daarmee een sector waar veel geld en veel menskracht in omgaat en daarnaast heeft eigenlijk wel iedereen in Nederland een ervaring, mening of gevoel bij onderwijs. Voor zo een belangrijke en breed ervaren sector is het dan ook van belang dat iedereen kennis kan nemen van de oorsprong, achtergronden en geschiedenis van deze sector. Daarom wordt door al onze respondenten onderwijsgeschiedenis, de goed lopende – publieksfunctie van het Nationaal Onderwijsmuseum van cruciaal belang geacht (en blijkt dat ook te zijn kijkend naar de bezoekersaantallen).

Onderwijsgeschiedenis is een onderwerp waar ook veel 'amateurs' zich mee bezig houden, vaak mensen die eerder in het onderwijs werkzaam waren of dat nog zijn. Dat is terug te zien in de 'huiskamermusea', blogs en websites die aan historische onderwerpen zijn gewijd. Onderwijsgeschiedenis kent dus naast de formele wetenschap ook een informele kennisopbouw.

Verbinding 'wetenschap - beleid – praktijk' voor onderwijsgeschiedenis ontbreekt

Uit een verkenning naar kennis voor onderwijsbeleid blijkt dat in het onderzoek naar onderwijs onderscheid wordt gemaakt tussen beleidsgericht, praktijkgericht en fundamenteel onderwijsonderzoek. Door de samenvoeging van de programmaraden bij de NRO is beleidsgericht onderzoek daar geen aparte categorie meer. Uit de verkenning blijkt ook dat er weinig zicht is op - en urgentie voor het organiseren van relevante kennis uit onderzoek voor beleid.¹⁴ ¹⁵Beleidsprofessionals geven dan ook op verschillende manieren aan dat beleidsrelevante kennis uit onderzoek voor hen nog niet goed vindbaar is. Dit heeft verschillende oorzaken:

- 🕒 Om te beginnen laat het eigen kennismanagement van de overheid te wensen over. Het organiseren van kennis heeft bij beleid weinig urgentie en dus prioriteit. Bussemaker (2022) wijst in dat verband op de uitholling van de kennisfunctie bij de overheid.
- 🕒 Voor zover kennis wel vindbaar en beschikbaar is, wil dat niet altijd zeggen dat die ook hanteerbaar en toepasbaar is voor beleidsprofessionals. Vaak gaat het om kennis uit wetenschappelijk onderzoek die in veel gevallen nog een aparte vertaalslag vraagt om 'passend' te zijn voor de beleidscontext (OCW Directie Kennis 2022; Severijnen e.a. 2022).

¹³ 12% is 44,6 miljard bestemd voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

¹⁴ Kennis ingrediënten voor Onderwijsbeleid, Verkenning naar de mogelijkheden om de impact van onderzoek op onderwijsbeleid te versterken en de rol van het NRO daarbij, auteurs Ib Waterreus & Lisa Sipma, Maart 2023.

¹⁵ Het NRO programmeert veel additioneel onderzoek op basis van vragen vanuit OCW waaronder beleidsgericht onderzoek. Het NRO heeft op dit moment (nog) geen taak en middelen om kennis uit onderzoek voor het (landelijk) beleid vindbaar, toegankelijk en bruikbaar te maken (op één plaats). Dat heeft het NRO de afgelopen jaren wel voor de praktijk gedaan (zie Onderwijskennis.nl). Het NRO heeft de ambitie om deze taak ook voor het landelijk beleid te gaan ontwikkelen en uitvoeren. Als eerste stap daartoe is de genoemde verkenning 'Kennis ingrediënten voor Onderwijsbeleid' uitgevoerd. Met ingang van 2024 gaat het NRO een aantal gerichte pilots uitvoeren waarvoor het beperkte middelen beschikbaar heeft.

- ⦿ Daarbij ontbreekt het aan (publieke) kennisorganisaties die daarin geïnteresseerd en gespecialiseerd zijn, zoals die wel bestaan in de gezondheidszorg (zoals het RIVM).
- ⦿ Tenslotte bevat het Nederlandse onderwijssysteem (met artikel 23, de vrijheid van onderwijs) unieke aspecten die het lastig maken om beleidsinstrumenten uit andere landen eenvoudig toe te passen. Dit versterkt dus de behoefte aan en noodzaak van specifiek Nederlands onderzoek. Daarbij is dan wel nogal eens sprake van een paradox: onderwijsbeleid vraagt om context-specifiek Nederlands onderzoek, maar dat onderzoek is soms kleinschalig waardoor meer waarde wordt gehecht aan grootschaliger, internationaal onderzoek waarvan de contextspecifiteit juist ver te zoeken is.¹⁶ In dat geval is het bijvoorbeeld minder goed duidelijk of iets in de Nederlandse context ook werkt.¹⁷

Meerwaarde kennisfunctie onderwijsgeschiedenis

Volgens verreweg de meeste respondenten is het onderwerp onderwijsgeschiedenis en de kennis daarover momenteel versnipperd over meerdere locaties en professionals. Er zijn onderzoekers actief bij de Universiteit Leiden en Tilburg University en er is slechts één kleine onderzoeksgroep aan de Rijksuniversiteit Groningen en onderwijsgeschiedenis ontbreekt vooralsnog in de kennisagenda en de thematische calls van de NRO¹⁸. De ontwikkeling van wetenschappelijke kennis over het onderwijs is thematisch opgebouwd waardoor sub-disciplines zoals onderwijsgeschiedenis (en historische pedagogiek) en bijvoorbeeld ook onderwijsrecht aan de universiteiten dreigen te marginaliseren wat weer negatief doorwerkt op kennisopbouw. Onderzoek in onderwijsgeschiedenis bevindt zich vaak op het snijvlak van onderwijs en geschiedenis en valt daarom ook vaak buiten de calls die overwegend strak begrensd zijn in óf onderwijs óf geschiedenis.

Er ontbreekt een knooppunt in het netwerk dat wetenschap, beleid en praktijk op het gebied van onderwijsgeschiedenis met elkaar verbindt. Volgens onze respondenten zou het Nationaal Onderwijsmuseum die rol kunnen vervullen. Het museum speelt delen van die rol nu ook al binnen de beperkte middelen die het nu heeft. Daarnaast geven de respondenten te kennen dat historisch besef op veel niveaus, maar zeker ook op rijksniveau, te beperkt aanwezig is. Eerder in dit hoofdstuk is gewezen op het gebrek aan onderzoek naar beleidsgeschiedenis, terwijl het belang hiervan juist groeit nu het beleidsgeheugen afneemt door de grote mobiliteit onder beleidsmedewerkers. De nadruk ligt daardoor te veel op de waan van de dag en een snelle google-search. Een gedegen reflectie ontbreekt dan op vergelijkbare situaties en keuzes zoals we die in het verleden al hebben leren kennen.

¹⁶ De sterke nadruk die tegenwoordig gelegd wordt op 'evidence based' werken, vereist veelal een statistisch significant bewijs met meerdere metingen, randomisering en met gebruikmaking van een (of meer) controlegroep(en). Een dergelijk bewijs is in een meer grootschalige en uniforme context makkelijker te leveren dan in een gefragmenteerde kleinschalige context.

¹⁷ Kennisingrediënten voor Onderwijsbeleid, Verkenning naar de mogelijkheden om de impact van onderzoek op onderwijsbeleid te versterken en de rol van het NRO daarbij, Ib Waterreus & Lisa Sipma Maart 2023

¹⁸ Calls kunnen worden gedaan onder de volgende thema's: 1. Kennis en vaardigheden van leerlingen. 2. Toegang tot een inclusieve(re) leeromgeving. 3. Technologie in het onderwijs. 4. Gelijke kansen. 5. Kwalificaties van toekomstige leraren en de kwaliteit van hun opleiding. 6. School als lerende en professionele organisatie

Kennis over de geschiedenis van het (Nederlandse) onderwijs is belangrijk gezien het unieke karakter van het Nederlandse onderwijssysteem, maar vooral om vanuit de geschiedenis lering te kunnen trekken ten behoeve van nieuwe keuzes en uitdagingen waar het onderwijs voor staat. Volgens onze respondenten, maar ook volgens veel literatuurbronnen, is kennis over de geschiedenis van het onderwijs dus belangrijk voor beleid en voor de onderwijspraktijk. Tegelijkertijd wordt zowel in de literatuur als door onze respondenten geconstateerd dat deze kennisfunctie zwak is, nogal gefragmenteerd lijkt en een knooppunt tussen wetenschap, beleid en praktijk lijkt te ontbreken. Daarmee komen we op de vraag die in het volgende hoofdstuk centraal staat: kan het Nationaal Onderwijsmuseum hier een rol in spelen?

4 Het Nationaal Onderwijsmuseum en de kennisfunctie

4.1 Wisselwerking museale functie en kennisfunctie

Het Nationaal Onderwijsmuseum is een geregistreerd museum en voldoet aan de museumdefinitie: een permanente instelling zonder winstoogmerk, in dienst van de samenleving, gericht op het onderzoeken, verzamelen, bewaren, interpreteren en tentoonstellen van materieel en immaterieel erfgoed (definitie van *International Council of Museums*)¹⁹. Een museum doet onderzoek naar materiele en immateriële aspecten van de eigen collectie en vertaalt de uitkomsten van dat onderzoek in tentoonstellingen, educatieve activiteiten, publicaties en publieksprogramma's. In die zin is de kennisfunctie een integraal onderdeel van de museale functie en staat deze altijd – ook bij een verdere versterking – in relatie met de collectie, de tentoonstellingen, de educatie en publieksactiviteiten.

Gegeven het belang van onderwijsgeschiedenis heeft het Nationaal Onderwijsmuseum – zoals we in hoofdstuk 2 al zagen - de uitbreiding van de kennisfunctie tot één van haar speerpunten gemaakt. Het Onderwijsmuseum onderneemt al activiteiten binnen deze kennisfunctie en de meerwaarde die de collectie biedt aan de uitvoering van de kennisfunctie wordt door de overgrote meerderheid van de respondenten onderschreven al verschillen de argumenten en bewoordingen. Globaal gesproken stellen de respondenten dat – gegeven het belang van de kennisfunctie – de concretisering en materiele duiding van specifieke onderwerpen heel helder en duidelijk kan plaatsvinden met gebruik van de collectie.

De collectie van het Onderwijsmuseum

De collectie (325.000 voorwerpen) laat aan de hand van objecten en verhalen de ontwikkeling van het Nederlandse onderwijs zien en hangt nauw samen met de ontwikkeling van de onderwijswetgeving vanaf 1801 tot heden (het Onderwijsmuseum beheert ook de bibliotheek van het ministerie van Onderwijs). De collectie bestaat onder andere uit boeken, objecten op school gebruikt, leermiddelen en methoden en documenten (van rapporten tot agenda's). Een voorbeeld van een verzameling is de collectie leermiddelen voor het reken-, schrijf- en leesonderwijs van de 18de t/m 20ste eeuw. Van de collectie is thans 42% digitaal ontsloten.

¹⁹ De volledige definitie luidt (2022) 'Een museum is een permanente instelling zonder winstoogmerk, in dienst van de samenleving, gericht op het onderzoeken, verzamelen, bewaren, interpreteren en tentoonstellen van materieel en immaterieel erfgoed. Musea zijn openbaar, toegankelijk en inclusief en bevorderen diversiteit en duurzaamheid. Ze werken en communiceren ethisch, professioneel en met participatie van gemeenschappen. Musea bieden een verscheidenheid aan ervaringen met het oog op educatie, genoegen, reflectie en kennisuitwisseling' (zie website Museumvereniging 2023).

Binnen de totale collectie onderscheidt het museum een kerncollectie en een kenniscollectie. De eerste bestaat uit de topstukken die het verhaal van het Nederlands onderwijs vertellen. De kenniscollectie volgt de maatschappelijke interesse van het moment en kan wisselen voor wat betreft omvang en samenstelling. De maatschappelijke interesse wordt gebaseerd op kennisvragen die aan het museum worden gesteld en onderzoek dat in het museum plaatsvindt naar bepaalde thema's zoals lees- en rekenvaardigheid.

Het museum heeft een vaste opstelling en wisseltentoonstellingen, daarnaast staat de collectie in depot. Van de laatste gebruikt het museum er drie, waarvan twee extern (in Zwijndrecht en in Dordrecht).

Wat betekent een uitbreiding en versteviging van de kennisfunctie voor de museale functie van het Nationaal Onderwijsmuseum? De collectie van het museum leent zich goed om meer context te bieden bij - of uitleg te geven over – onderwijs en onderwijsgeschiedenis. Objecten en de bijbehorende verhalen (materieel en immaterieel) kunnen helpen bij het duiden van (toenmalige) beleidskeuzes of pedagogische stromingen, brengen het gesprek op gang over onderwijs toen en het verschil (of de overeenkomst!) met nu. De collectie maakt daarbij de context, uitleg en duiding ook heel concreet en nodigt uit tot een open gesprek²⁰. Je kunt wijzen op een fraaie schoolplaat die een beeld geeft over hoe men indertijd 'slavernij' zag, je kan letterlijk je hoofd stoten aan een historische lessenaar en je kan de actualiteit van uitbuiting, onderdrukking en racisme in 'ons Indië' voelen schuren bij het lezen van historische schoolboeken.²¹ Zo'n misschien - in eerste instantie abstract onderwerp - wordt dan echt heel concreet.

Hoewel het bij zowel een museum- als kennisfunctie gaat over presenteren, informeren en duiden is er een verschil in de wijze waarop dat wordt gedaan. Het museum heeft een *push*-functie; 'ik heb een object waar ik iets over wil en kan vertellen, en graag ook jouw verhaal over wil horen'. Een kenniscentrum heeft ook een *pull*-functie; 'dit is de vraag/actualiteit en daar kan ik iets over vertellen'. De manier van presenteren en duiden van een kenniscentrum kent daarin meer overeenkomsten met wetenschapscommunicatie en dat is een andere expertise dan de presentatie van een collectie in de setting van een museum. Ook is het publiek (soms) anders: voor een museum is het publiek vaak 'iedereen', bij een kenniscentrum gaat het vaker om specifieke groepen, vaak met een wetenschappelijke achtergrond.

Toch is het ook goed om te onderkennen dat niet elk vraagstuk alleen vanuit de collectie te duiden valt. De collectie van het Nationaal Onderwijsmuseum is groot. Toch zijn er onderdelen van onderwijsgeschiedenis en historische beleidskeuzes die niet zijn gematerialiseerd, of zich niet goed laten duiden met behulp van de collectie. Voor een goede wisselwerking tussen het museum en de kennisfunctie is het van essentieel belang dat de kennisfunctie voortvloeit uit – en kan bouwen op - de collectie van het museum, maar het is ook belangrijk te bezien wat er dan mogelijk niet in de collectie zit of kan zitten, maar wel voor wat betreft kennis

²⁰ Dit belang van erfgoed wordt nader onderstreept door het Verdrag van Faro. Nederland heeft dit verdrag in januari 2024 ondertekend.

²¹ Zie ook: <https://online.flipbuilder.com/igpk/yvzo/> Zie in het bijzonder pagina 8 en verder.

van belang is²² en met wie structureel samengewerkt kan worden om collecties en verhalen uit te wisselen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het Nationaal Archief of de Koninklijke Bibliotheek.

4.2 Vergelijking met andere musea met een belangrijke kennisfunctie

Elk professioneel museum heeft een kennisfunctie gekoppeld aan de collectie(s). Sommige musea hebben die kennisfunctie verder uitgebreid, omdat de expertise aanwezig in het museum en de collectie van belang zijn voor een sector en/of een onderzoeksgebied. Bij een aanvullend documentatieonderzoek (zie hoofdstuk 1 en bijlage 2) hebben we een snelle verkenning uitgevoerd naar de kennisfunctie bij vijf andere musea. Elk van de vijf nader onderzochte musea geeft de kennisfunctie op een eigen passende wijze vorm en alle kennisfuncties worden door overheden (rechtstreeks en via NWO) gesubsidieerd.

Kenniscentrum museum Bronbeek

Bronbeek is het museum en bijbehorend kenniscentrum van het koloniaal-militair verleden van het Koninkrijk der Nederlanden. Het kenniscentrum van Museum Bronbeek heeft een grote collectie over de koloniale geschiedenis van Nederland; zo'n 15.000 boeken en tijdschriften. Naast Indonesië zijn er ook publicaties over Suriname, de Nederlandse Antillen en Ghana. Ook is er veel te vinden over KNIL-expedities en de geschiedenis van Bronbeek en zijn bewoners. Het kenniscentrum in fysieke vorm is voor Bronbeek de bibliotheek, waar het publiek op bezoek kan komen, het centrum is ook digitaal te bezoeken voor de hele samenleving in binnen- en buitenland. Het museum organiseert ook publieksactiviteiten gekoppeld aan het kenniscentrum.

Museum (en kenniscentrum) zijn onderdeel van het ministerie van defensie en worden geheel gefinancierd door het ministerie.

Eye

Het kenniscentrum film van Eye fungeert als schatbewaarder met als doel de collectie te conserveren, ontsluiten, te (laten) gebruiken en hergebruiken. Het kenniscentrum is een internationaal expertisecentrum met een academische functie en er is sprake van een voortdurende kennisuitwisseling en samenwerking met collega-instellingen (archieven, cinemateken, festivals, musea en universiteiten) in binnen- en buitenland. Eye streeft ernaar onderzoekers en studenten optimaal toegang te verschaffen tot de collectie en expertise binnen het filmarchief. De academische functie heeft zich de afgelopen jaren flink kunnen ontwikkelen mede dankzij de installatie van de leerstoel Filmerfgoed en Digitale Filmcultuur aan de Universiteit van Amsterdam. Dit professoraat wordt ingevuld door de hoofdconservator van Eye. De subsidie die Eye voor collectiebeheer

²² Zo werd door een enkele respondent aangegeven dat het NOM vooral een focus heeft op de materiele pedagogische geschiedenis en misschien minder op de beleidsgeschiedenis (die zit eerder verstopt in departementale stukken in het Nationaal Archief). We gaan daar hier verder niet op in. Het is bijna een apart onderzoek waard. Het lijkt een beetje op het kennis dilemma dat ooit mooi verwoord werd door Donald Rumsfeld: "as we know, there are known knowns; there are things we know we know. We also know there are known unknowns; that is to say we know there are some things we do not know. But there are also unknown unknowns—the ones we don't know we don't know."

en wetenschap & onderzoek ontvangt bedraagt 2.783.037 euro en wordt verstrekt door het ministerie van OCW (op basis van de Erfgoedwet).

Nemo Kennislink

NEMO is het enige museum met een eigen journalistiek platform: NEMO Kennislink. Dit platform met artikelen informeert het publiek over (toekomstige) wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen en maatschappelijke vragen daarover. De artikelen komen tot stand door middel van constructieve journalistiek. Dit is een methode van journalistiek waarbij complexe ontwikkelingen van verschillende kanten belicht worden, maar waar ook oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken worden beschreven. Met deze aanpak zet NEMO een brede diversiteit aan journalistieke vormen in. Kennislink bestaat uit een hoofdredacteur en een eindredacteur die gebruik maken van de inzet van een aantal freelance wetenschapsjournalisten. Activiteiten worden bekostigd vanuit subsidie OCW voor de algemene doelstelling van het Onderzoek en Wetenschapsbeleid.

Naturalis

Naturalis is het natuurhistorisch museum van Nederland. De collectie behoort tot de internationale top en het museum is onderdeel van een netwerk van de 12 grootste Europese en Amerikaanse natuurhistorische musea. Naturalis kent een wetenschappelijke tak en is het nationale onderzoeksinstituut voor biodiversiteit. Er werken meer dan 120 onderzoekers wereldwijd aan wetenschappelijke vraagstukken op het gebied van biodiversiteit op het land en op zee. De kennisfunctie wordt gefinancierd door OCW (kaderregeling exploitatiesubsidie onderzoek en wetenschap) en projectsubsidie NWO.

Kenniscentrum Joods Cultureel kwartier

In het kenniscentrum Joods Cultureel kwartier worden de collectie van het Joods Museum, de Portugese Synagoge en bibliotheek Ets Haim bewaard. Iedereen kan de collectie doorzoeken en de collectie wordt gebruikt voor zowel wetenschappelijk onderzoek als voor persoonlijk onderzoek over familie. Het depot biedt meerdere studieplekken. De collectie omvat 70.000 foto's; 22.500 archieven en documenten, etc; 25.000 boeken en 5.500 audiovisuele bestanden. Het kenniscentrum wordt op dezelfde wijze gefinancierd als Eye (Erfgoedwet OCW).

Bij alle genoemde musea is de kennisfunctie nauwelijks (inhoudelijk, maar ook begrotingstechnisch) te isoleren van de andere museale functies (die altijd de hoofdzaak zijn, behalve bij Naturalis). Er valt dus weinig te zeggen over de economische - en begrotingstechnische aspecten. Wel zien we dat de kennisfunctie wordt gesubsidieerd als onlosmakelijke onderdeel van de financiering van het museum. Wat daarnaast opvalt, is dat er van een behoorlijk andere invulling van de kennisfunctie van een museum sprake kan zijn, zeker ook op het gebied van doelgroepen. Zo zien we bijvoorbeeld dat NEMO voor een kennisplatform kiest met een journalistieke invalshoek, terwijl bij Naturalis het wetenschappelijk onderzoek centraal staat. De kenniscentra

van het Joods Cultureel Kwartier en Museum Bronbeek richten zich ook op publiek dat op zoek is naar informatie over herkomst en familiegeschiedenis.

4.3 Voorzet voor activiteiten, netwerk en doelgroepen

Activiteiten

De kennisfunctie van het Nationaal Onderwijsmuseum kan niet los worden gezien van de collectie. Dat zagen we ook al bij onze verkenning van de vijf andere musea hiervoor. De collectie en de visie van het Nationaal Onderwijsmuseum moeten daarom het uitgangspunt vormen voor de kennisfunctie. Op basis van dit onderzoek onderscheiden wij de volgende activiteiten voor de kennisfunctie:

- ③ Actuele discussie en vraagstukken kleuren en verrijken met hulp van de collectie (context uit het verleden, geschiedenis, tijdlijnen). Van de inbedding van nieuwe wetgeving zoals bij de Mammoetwet tot ontwikkeling van lesmethodieken.
- ③ Exposities over actuele thema's die een relatie hebben met hedendaagse vraagstukken in het onderwijsbeleid en de pedagogiek.²³
- ③ Toegangspoort tot materiaal en fungeren als vraagbaak: voor wetenschappers, beleidsmakers, journalisten, werkveld en een breder publiek.
- ③ Opbouw van geheugen; verzamelen van onderzoek en publiceren van artikelen.
- ③ Partner in onderzoek en onderzoeksagenda's, inbreng specifieke kennis van onderwijsgeschiedenis in de landelijke kennisagenda Onderwijs (NRO).
- ③ Verbinder in het netwerk van experts en instituten die kennis van de geschiedenis van het Nederlandse onderwijs opbouwen en onderzoeken, zoals Universiteiten, Nationaal Archief, Koninklijke Bibliotheek, Trimbos-instituut, Europees netwerk Onderwijsgeschiedenis.

Netwerkfunctie

De activiteiten en onderzoeken van de uitgebreide kennisfunctie van het Nationaal Onderwijsmuseum moeten zoals gezegd een relatie hebben met de museumcollectie en de collecties elders (zoals bij de KB en Nationaal Archief) en met kennis en onderzoek op de Nederlandse Universiteiten. Daarnaast maken ook de Onderwijsinspectie en de Onderwijsraad onderdeel uit van het netwerk²⁴. Het netwerk onderwijsgeschiedenis heeft eveneens een potentiële relatie met NRO²⁵. NRO heeft de ontwikkeling ingezet naar een landelijk kennisinstituut voor onderwijs. Dit instituut krijgt de vorm van een netwerkorganisatie en zal vanuit onderwijsvraagstukken kennis opbouwen en delen met wetenschap, beleid en onderwijs. De doelgroepen zijn

²³ Bijvoorbeeld zoals: 'Aahhh..! - Over lichaam, seksualiteit, gender en consent' vanaf 10 november 2023 te zien of 'boom roos vis – over leren lezen en leesplezier'.

²⁴ Partijen ontwikkelden eerder samen de website onderwijsgeschiedenis.nl.

²⁵ Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek heeft als doel om met kennis uit onderzoek de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs te verbeteren. Dat doet het NRO door onderwijsonderzoek te coördineren en te financieren, en door de resultaten uit dit onderzoek toegankelijk en bruikbaar te maken voor de onderwijspraktijk en het onderwijsbeleid.

gelijk aan die van het Onderwijsmuseum: docenten en leidinggevenden, lerarenopleiders, onderzoekers en landelijke beleidsmakers.

Het museum kan de functie van knooppunt en verbinder in het brede kennisnetwerk onderwijsgeschiedenis versterken om de eerder genoemde versnippering tegen te gaan en het netwerk koppelen aan dat van NRO. Hier ligt een meerwaarde voor het Onderwijsmuseum in het netwerk. Op basis van de bevindingen kunnen we de netwerkfunctie voor het museum binnen het kennisnetwerk als volgt invullen:

- ② Faciliteren van bijeenkomsten van netwerkpartners en de wetenschappelijke raad.
- ② Co-organisator van debat en discussie over actuele ontwikkelingen en vraagstukken in relatie tot onderwijsgeschiedenis.
- ② Loketfunctie: vragen verzamelen/bundelen en voor antwoorden doorverwijzen in het netwerk.
- ② Context bieden door het organiseren van tentoonstellingen en het beheren en onderzoeken van de collectie, maken van een vertaalslag van wetenschap naar publiek.
- ② Coauteur van artikelen over beleidsgeschiedenis onderwijs en over pedagogiek en daaraan gerelateerde maatschappelijke vraagstukken.
- ② Vanuit onderwijsgeschiedenis bijdragen aan de totstandkoming van onderzoek- en kennisagenda's.
- ② Archief functie onderzoeken en breder ontsluiten; verzamelen van onderzoek en verwijzen naar andere archieven en (universiteits-)bibliotheken.
- ② Fungeren als 'kennishub' voor onderwijsgeschiedenis voor het kenniscentrum NRO.

Doelgroepen kennisfunctie onderwijsgeschiedenis

Zoals eerder aangehaald, is onderwijs bij uitstek een onderwerp dat breed de interesse wekt en tot deelname uitnodigt, iedereen heeft ervaring met het volgen van onderwijs. Dit weerspiegelt ook de brede doelgroep waarvoor het Onderwijsmuseum interessant is. De doelgroepen voor de kennisfunctie zijn specifiek. De doelgroepen die een bijdrage kunnen leveren aan - of baat hebben bij - de uitbreiding van de kennisfunctie binnen het Nationaal Onderwijsmuseum zijn:

- ② Wetenschappers en universiteiten/hogescholen (met name ook vakgroep geschiedenis van het onderwijs aan Rijksuniversiteit Groningen).
- ② Journalisten en media; er zijn steeds minder journalisten gespecialiseerd op dit onderwerp en musea worden daardoor vaker als bron van kennis gebruikt door media (zie als voorbeeld ook de kennisfunctie van Nemo).
- ② Studenten en promovendi (maar ook scholieren voor bijvoorbeeld het maken van school(profiel-)werkstukken). Vanuit de kennisfunctie kan het museum helpen bij begeleiding, het vinden van begeleiding en het museum is een bron van informatie.
- ② Docenten; de praktijk van vroeger maakt helder waarom we nu bepaalde dingen (wel of niet) doen.

- 🕒 Schoolbesturen (PO, VO, MBO, HBO, WO); kunnen bij het kenniscentrum terecht voor duiding of context bij debat of actuele vraagstukken.²⁶
- 🕒 Beleidsadviseurs en beleidsmakers (OCW); (kennisopbouw en uitwisseling over beleidsgeschiedenis en relatie tot actuele vraagstukken).

²⁶ In de interviews werd hier bijvoorbeeld de geschiedenis van de schoolstrijd en de pacificatie veel genoemd.

5 Versterken van de kennisfunctie

Conclusies

De grote meerderheid van de respondenten onderschrijft het maatschappelijke - en wetenschappelijk belang van onderwijsgeschiedenis. Uit de documentatie komt een vergelijkbaar beeld. Zo ook het feit dat het onderwerp onderwijsgeschiedenis – en de kennis daarover - voor veel doelgroepen interessant is en voor specifieke doelgroepen een duidelijke meerwaarde heeft.

De collectie van het Nationaal Onderwijsmuseum leent zich goed voor het bieden van context en duiding. De collectie maakt – ook via bijbehorende verhalen - context, uitleg en duiding heel concreet. Het museum heeft al laten zien dat het een goede balans tussen museale, educatieve en kennistaken kan behouden, de drie taken versterken elkaar. Bij de vijf musea uit onze snelle vergelijking zien we eveneens dat de drie taken elkaar versterken en de kennisfunctie onlosmakelijk verbonden is met de museale functie. Ook zien we daar dat een kennisfunctie op verschillende wijzen kan worden ingericht.

Verdieping en historisch besef ontbreken momenteel bij veel beleidsmakers/ambtenaren en dat wordt versterkt doordat het beleidsgeheugen afneemt door de grote mobiliteit onder beleidsmedewerkers. Dit geeft het Nationaal Onderwijsmuseum een kans om juist ook voor deze doelgroep de materie en historische context te duiden met behulp van voorbeelden uit collectie en de bijbehorende verhalen. Het Onderwijsmuseum zal (en moet) hierbij samenwerken met het kenniscentrum dat bij de NRO in ontwikkeling is.

Er ontbreekt een vitaal knooppunt in het kennisnetwerk onderwijsgeschiedenis (verbinding wetenschap, beleid, praktijk vanuit historisch perspectief). Het Nationaal Onderwijsmuseum speelt die rol nu soms al binnen de beperkte financiële ruimte die het museum heeft, maar zou dat steviger en intensiever kunnen – en ook moeten – doen. Daarvoor zijn dan wel een duurzame structurele lange termijn financiering/subsidiering, een goede en omvangrijkere personele invulling en meer fysieke ruimte²⁷ voorwaarden.

Het is binnen de huidige begroting van het museum onmogelijk om alle activiteiten uit te voeren die zijn beschreven en alle voor de kennisfunctie belangrijke doelgroepen te bereiken. Door het huidige beperkte budget moet het museum nu voorrang geven aan die activiteiten die directe inkomsten voor het museum genereren zoals het algemeen bezoek aan het museum. En bij de kennisactiviteiten die het museum op dit moment al uitvoert ontbreekt de marketing en publiciteit om de opbrengst van de activiteiten breder bekend te maken en actief te delen in het netwerk.

Voorwaarden

De vraag is dan ook onder welke voorwaarden de uitbreiding van de kennisfunctie plaats zou kunnen vinden? Dat betreft twee voorwaarden: het versterken van het museum en (daaruit voortvloeiend) het versterken van het netwerk onderwijsgeschiedenis.

²⁷ Vierkante meters met name ook voor de depot functie.

Bij het versterken van het museum betreft het onder andere:

- Het museum heeft meer budgettaire ruimte nodig om de formatie uit te kunnen breiden en daarmee het fundament voor de kennisfunctie te versterken. Voor het uitbreiden van de kennisfunctie inclusief het versneld ontsluiten van de collectie is meer formatie een noodzakelijke voorwaarde. Daarbij gaat het niet alleen om inhoudelijke expertise (kennis van collecties, onderzoek en onderwijsgeschiedenis) maar ook om uitbreiding op gebied van marketing en communicatie, programmering en relatiebeheer om de netwerkfunctie verder in te vullen.
- Verdere (versnelde digitale) ontsluiting van de collectie is nodig als basis voor de kennisfunctie (als bron), maar ook als middel om het gesprek met de doelgroepen aan te gaan en de koppeling met de brede onderwijsgeschiedenis te leggen. Digitaliseren heeft tot doel om toegankelijk en doorzoekbaar te zijn zowel voor het museum (intern) als extern (voor de verschillende doelgroepen van de kennisfunctie en het algemene publiek).
- Naast opname in de vaste opstelling in het museum is de collectie opgeslagen in drie (volle) depotruimtes. Er is daar geen ruimte om onderzoekers te ontvangen. Uitbreiding en professionalisering van depotruimtes is daarom op termijn eveneens nodig.

Bij het versterken van het netwerk onderwijsgeschiedenis gaat het onder andere om:

- Op peil houden van het studiegebied onderwijsgeschiedenis (inclusief de financiering van onderzoek en onderwijs) en het leggen van inhoudelijke relaties met jeugd- en culturele studies.
- Samenwerkingsafspraken vastleggen met universiteiten, de KB, het Nationaal Archief, de Onderwijsinspectie en de Onderwijsraad en vooral ook met de NRO en het onderling bijdragen aan kennisagenda's en kennisuitwisseling.
- De Wetenschappelijke Raad van het museum op termijn verder uitbreiden en een rol geven bij het bepalen van de inhoudelijke koers en speerpunten van het museum.

Bekostiging

Om de kennisfunctie stapsgewijs verder uit te breiden is een meerjarig perspectief op de bekostiging van het museum door OCW noodzakelijk (zodat een groeimodel mogelijk is), bij voorkeur op termijn aangevuld met andere (structurele) subsidienten (naast OCW en de gemeente Dordrecht) om de kwetsbaarheid te verkleinen. Daarnaast is het noodzakelijk om de mogelijkheid van afspraken over het gebruik van de kennisfunctie onderwijsgeschiedenis door het departement en NRO (en het daaraan gekoppelde netwerk) te onderzoeken.

Vervolgstappen

Wanneer er zicht is op meer budgettaire en personele ruimte kan een verdere ontwikkeling naar de structurele versterking van de kennisfunctie in gang worden gezet. Deze bestaat uit twee stappen: de voorbereiding (versterken museumorganisatie, versterken netwerkfunctie) en de uitvoering (uitbreiden van het activiteitenprogramma, ontsluiten collectie). Dit proces kan worden begeleid door een 'kennisgroep' die het

model van de kennisfunctie verder uittekent en toetst binnen het netwerk. Wanneer het model gereed is, kan een kwartiermaker aan de slag. De kwartiermaker kan ook uit de museumorganisatie komen.

Om de kennisfunctie structureel te borgen in de museumorganisatie is een budget van minimaal 150.000 euro per jaar nodig. Dit budget is bestemd voor uitbreiding van de formatie voor onderzoek en collectie en voor programmamanagement. Het budget kan worden toegevoegd aan de lopende subsidie van het ministerie van OCW aan het Onderwijsmuseum en worden voorzien van prestatieafspraken voor het versterken van de kennisfunctie. De afspraken kunnen de komende jaren per stap geëvalueerd worden, waarbij uiteindelijk na vier jaar de definitieve evaluatie volgt. De evaluatie kan dan als het ware de ontwikkelingen van het museum volgen en tot tussentijdse adviezen leiden aan museum en het ministerie van OCW (een vorm van participatief/evaluatief onderzoek).

Voor het activiteitenprogramma en voor het oplossen van de fysieke knelpunten (depots) zal op termijn ook nog externe financiering moeten worden gevonden. Een samenwerking tussen het Onderwijsmuseum, de gemeente Dordrecht en het ministerie van OCW kan hier gezamenlijk een strategie op ontwikkelen.

De verkenning bij enkele andere musea leert ons dat de invulling van de kennisfunctie op verschillende manieren vorm kan worden gegeven. Het vergt dus een extra traject van het Nationaal Onderwijsmuseum (en haar partners en publiek) om te komen tot een definitieve invulling. Wanneer de definitieve invulling bekend is, kunnen de doelen naast die van het kenniscentrum van de NRO gelegd worden en kunnen afspraken gemaakt worden over samenwerking en afstemming (bijvoorbeeld over thema's en onderzoek (historische perspectief bieden aan wetenschappelijke thema's van nu), tentoonstellingen en een bijdrage vanuit het museum aan de landelijke kennisagenda).

Bijlage 1 Respondenten

Respondent	Organisatie
Prof. dr. Hilda Amsing	RUG
Jeanette van Walderveen MSc	Gemeente Dordrecht
Dr. John Exalto, RuG	RUG
Drs. Mirjam van Leeuwen	Onderwijsraad
Vera Carasso, MA	Directeur Nederlandse Museumvereniging
Drs. Jan Jaap Knol	Directeur Boekmanstichting
Prof. dr. Marc Vermeulen	Tilburg University
(Em-) Prof. dr. Carla van Baalen	RU Nijmegen
Drs. Frans van den Bedem	Onderwijsinspectie (gep.)
Dr. Pieter Slaman,	Universiteit Leiden
Prof. dr. Geert ten Dam	UvA (hoogleraar onderwijskunde en vz CvB)
Dr. Gerard Baars	NRO (directeur)
	Ministerie van OCW (directies primair onderwijs en kennis)
	Nationaal Onderwijsmuseum

Bijlage 2 Literatuurlijst

- ③ Herman, F., & Hofmann, M. (2019). Bodies and minds in education. *History of Education*, 48(4).
- ③ Los, E. (2012). *De Canon van het Onderwijs*.
- ③ McCulloch, G. (2011). *The Struggle for the History of Education*. New York: Routledge.
- ③ Museumvereniging & DSP-groep. (2012). *Meer dan Waard, de Maatschappelijke Waarde van Musea*.
- ③ Nationaal Onderwijsmuseum. (2017 – 2020). *Meerjarenbeleidsplan Nationaal Onderwijsmuseum*.
- ③ Nationaal Onderwijsmuseum. (2021 -2025). *Meerjarenbeleidsplan Nationaal Onderwijsmuseum*.
- ③ Nationaal Onderwijsmuseum. (2022). *Jaarverslag Nationaal Onderwijsmuseum*.
- ③ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). (2021). *Factsheet Kennisstrategie*.
- ③ SEO. (2023). *Evidence-informed beantwoorden van Onderwijsvragen. Evaluatie van de Kennisrotonde*.
- ③ Slaman, P., e.a. (2018). *In de regel vrij 100 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap*.
- ③ Versloot, A. (2014). *Nationale Kennisagenda voor het Museale Veld*.
- ③ Waterreus, I., & Sipma, L. (2023). *Kennis ingrediënten voor Onderwijsbeleid. Verkenning naar de mogelijkheden om de impact van onderzoek op onderwijsbeleid te versterken en de rol van het NRO daarbij*.
- ③ Wesseling, E., & Dane, J. (2018). Are “the Natives” educable. Dutch school children learn ethical colonial policy (1890-1910). *Journal of Educational Media, Memory, and Society*.
- ③ "De bezuinigings-kampioen - Andere Tijden". (Geraadpleegd op 23 januari 2024).
- ③ "De Holland (Dordrecht) - Wikipedia". (Geraadpleegd op 19 januari 2024).
- ③ "Museumnorm 2020". (p. 9).
- ③ "Nota Wetenschappelijke Raad van Advies". (Februari 2022).
- ③ "Onderwijsgeschiedenis: ontwikkelingen en speerpunten, VU, RUG en OM". (2019).
- ③ "Tijdschrift Lessen; Jaargang 11, nr. 2: Binnenwerk Onderwijsinspectie".
- ③ "Tijdschrift Lessen; Jaargang 14, nr. 1: 100 jaar Onderwijsraad".

DSP-groep BV

Van Diemenstraat 410

1013 CR Amsterdam

+31 (0)20 625 75 37

dsp@dsp-groep.nl

KvK 33176766

www.dsp-groep.nl

DSP-groep is een onafhankelijk bureau voor onderzoek, advies en management, gevestigd aan de IJ-oever in Amsterdam. Sinds de oprichting van het bureau in 1984 werken wij veelvuldig in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook voor maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal of lokaal niveau. Het bureau bestaat uit 40 medewerkers en een groot aantal freelancers.

Dienstverlening

Onze inzet is vooral gericht op het ondersteunen van opdrachtgevers bij het aanpakken van complexe beleidsvraagstukken binnen de samenleving. We richten ons daarbij met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van zo'n vraagstuk. In dit kader kunnen we bijvoorbeeld een onderzoek doen, een registratie- of monitorsysteem ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of (tijdelijk) het management van een project of organisatie voeren.

Expertise

Onze focus richt zich met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van een vraagstuk. Wij hebben o.a. expertise op het gebied van transitie in het sociaal domein, kwetsbare groepen in de samenleving, openbare orde & veiligheid, wonen, jeugd, sport & cultuur.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers.

